

О ЗИДНИМ НОВИНАМА НА АСТРОНОМСКОЈ ОПСЕРВАТОРИЈИ У БЕОГРАДУ И ЊИХОВИМ САРАДНИЦИМА

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, 38

Резиме: Једна споредна активност која се одвијала на Астрономској опсерваторији у периоду од неколико година после Другог светског рата, предмет је овога рада. Реч је о зидним новинама, које су у складу са тадашњим трендом, писали и уређивали запослени на Установи. Како су актери ове специфичне активности - која им је тада пружала нешто веће слободе у исказивњу мишљења и ставова - истакнути астрономи и други сарадници, веома је занимљиво видети о чему су и како писали.

Да су се запослени на Астрономској опсерваторији у Београду својевремено, неколико година после Другог светског рата, бавили и зидним новинама, сазнали смо тек недавно, почетком септембра 2011. године, кад је у једној канцеларији пронађена фасцикла, на којој је писало "Зидне новине". Тек увидом у њен садржај - неколико десетина разних чланака, новинарски насловљених, написаних на разним форматима папира, почев од пар страница формата А4 па до оних знатно мањих, једне четвртине овог формата, писаних писаћом машином - схватили смо о чему се заправо ради.

Већина чланака потписана је од стране аутора, било именом и презименом, или иницијалима, али има и оних који нису потписани, па за неке није било могуће ни утврдити ко им је аутор. Аутори су им углавном, добро познати и признати, астрономи Астрономске опсерваторије, Перо Ђурковић, Фран Доминко, Бранислав Шеварлић, Захарије Бркић, Милорад Протић, Василије Оскањан, Иван Атанасијевић, Ружица Митриновић, али и друго особље, као секретар Мирослав Ђурчић, стручни сарадник Милан Симић, те врсни мајстори Љубомир Пауновић и Милан Краљ. Аутор једног чланка је и академик Војислав Мишковић градитељ Опсерваторије. Неки су потписани само са једним словом, али смо утврдили име аутора. Међу онима потписаним са нечитљивим, али већ препознатљивим иницијалима је и један дужи чланак који је оловком потписао градитељ Опсерваторије, академик Војислав Мишковић. Само један мањи број има написан и датум њиховог

настанка, а односе се на период од 1945. до 1947. године. Да су ови чланци били прикачени на неку подлогу на зиду, указују ситне рупице на угловима докумената, вероватно од прибадаче (чиоде) којима су били прикачени.

Већини чланака њихови аутори дали су наслове, али један број њих је без наслова.

Намера нам није била да овде представимо све написане чланке пронађене у фасцикли; хтели смо само да представимо, по нашем мишљењу, најбоље, односно најзанимљивије чланке свих аутора.

Кад су на Опсерваторији почели са писањем Зидних новина, нису остављени конкретни подаци, јер ни један пронађени чланак, као време настанка, нема ту годину, али то је, закључујемо на основу индиректних сазнања, вероватно било још маја 1945. године. Наиме, у складу са тадашњим политичким и друштвеним интенцијама, од марта/априла 1945. године била је активна заједничка, Синдикална подружница Астрономске и Метеоролошке опсерваторије (њен председник је био М. Ђ. Радошевић са Метеоролошке опсерваторије, на чији предлог је, претходно, још 29. новембра 1944, основан и заједнички Одбор ЈНОФ-а) која је издавала и заједничку, повремену публикацију, Астрономска и метеоролошка саопштења, (до 1950. штампано 7 бројева, које је уредио Перо Ђурковић) чији је први број изашао 20. октобра 1945. године. Подружница је још исте, 1945. године, организовала Првомајско такмичење на Опсерваторији, које је искоришћено за разчишћавање рушевина, сређивање и преглед инвентара и успостављање рада астрономских служби, па по садржају неких чланака, закључујемо да су још тада покренуте и Зидне новине.

Као и сваке новине и ове су имале уредника; заправо, током времена уредници су се мењали, па их је било више. Један од њих, за шта имамо податак, изгледа трећи по реду, био је секретар Опсерваторије Мирослав Ђурчић.

Преглед садржаја сачуваних чланака, што нас је и руководило да се упустимо у овај рад, даће нам посебну слику о њиховим ауторима, коју до сада нисмо имали, слику о тадашњим односима, атмосфери и стању на Опсерваторији, кад је један уходани политички систем, пред аргументима силе, морао да уступи место другом, кад се дотадашњи ауторитарни систем управљања Опсерваторијом драстично мењао, кад је управник Мишковић, тиме највише погођен дао оставку на место управника Опсерваторије. Сматрали смо занимљивим да на основу сачуваних чланака, покушамо, колико нам то њихови садржаји омогућују, да сазнамо и њихово виђење тадашњих општих политичких и социјалних прилика у друштву и њиховом односу према њима.

Која је требало да буде сврха Зидних новина, односно како су требале да изгледају, своје виђење, за први број, дао је Бранислав Шеварлић, касније професор Београдског универзитета

"Разгледао сам зидне новине других предузећа и установа, био и на изложби зидних новина, а разговарао и са њиним уредницима, па неће бити на одмет да стечено искуство пренесем на почетку рада и на остале другове.

Прво - о чему треба писати? Само у вези с крупним актуелним догађајима, треба писати о општим стварима, и то што краће и конкретније. Дуге расправе, општијег карактера, могу се наћи у дневној штампи и књигама. Иначе зидне новине су слика активности заједнице. У њима треба углавном писати о раду установе, о раду појединаца у њој, о резултатима тога рада, просветно -културном и политичком раду Подружнице и Фронта, о томе да ли се и како успело да се повећа њихова продуктивност и продуктивност установе, о ситним методима за побољшање продуктивности, о крупнијим грешкама појединаца, итд.

Друго - како треба писати? Стил треба бити концизан - телеграфски. Са што мање речи да се што више каже. Обим чланака да никад није већи од четвртине табака. Дакле, кратко, јасно и конкретно. (...)

Најзад, сваки број треба да представља целину. Зато није згорег да се другови с времена на време договоре о чему ће писати, да не буде понављања, а да буду претресене све теме о којима треба писати. (...) Било би корисно да се нађе цртач, који би с времена на време могао дати по коју слику или карикатуру у вези са животом наше заједнице или актуелним политичким догађајем".

Но, да видимо како је то изгледало у стварности, односно о чему су и како писали појединци у зидним новинама.

Један од најревноснијих сарадника Зидних новина, са десетак чланака нађених у фасцикли, био је Милорад Протић, који је у овом периоду био вршилац дужности директора. Писао је о разним темама. Тако у чланку од 16. октобра 1945, он читаоце обавештава да планетоид 1550 1937 WD од марта, по жељи проналазача, дакле, самога Протића, носи име Тито, те даје његове ефемериде. У другом прилогу, без датума, даје график активности Сунчевих пега у децембру 1945, према посматрањима Ђурковића, Оскањана и Протића, са објашњењем. У неколико следећих прилога он пише: о проблему објективног одређивања висине годишњих одмора, везано за повереника за радне односе Милана Симића; о слабо и недовољно проученим проблемима у појединим потхватима (демонтирање инструмената), и неправилној организацији посла; о обавези проверавања (контроли) добијених астрономских резултата; о проблему (не)заливања, од Одсека за паркове добијених 1800 садница црног и сребреног бора, платана, ... посађених у кругу Опсерваторије, као надоместак за током рата посечено дрвеће; али и о (не)одржавању чистоће у павиљону меридијанског круга (школски павиљон), просторији зенит телескопа, на којем се радило на одређивању географске ширине, па је, што је занимљиво, чланак од 5. јуна 1947, написао у форми грчког слова Фи, којим се означава географска ширина.

И горе цитирани Бранислав Шеварлић је у неколико својих чланака акценат ставио на струку. У оном под насловом *Да ли треба загревати часовну кабину?*, он елаборира проблем шест астрономских часовника високе прецизности, за јавну службу и службу географских ширина, који се налазе у часовној кабини на 10,5 м испод површине тла (главне зграде), где се температура под спољним утицајима мења тек за 1 до 2 степена годишње, који проблем је решавао Љубомир Пауновић.

У чланку под насловом *Докле се доспело и шта још треба урадити на организовању службе промене лонгитуде*, он (заједно са Бркићем) анализира учињено и предлаже даље кораке у циљу редовног извођења лонгитуде Опсерваторије, из меридијанских посматрања и бежичних часовних сигнала.

Из Шеварлићевог чланка са готово истим насловом као претходни, *Докле се доспело с организовањем службе латитуде*, који се по садржају преклапа са оним доле, следећим, истичемо проблеме које је имала та служба, у саставу Ђурковић, Шеварлић и Бркић, онако како их је видео Шеварлић: "Тешкоће су долазиле с једне стране што инструмент досад није уопште био у употреби, а осим тога, био је недавно цео расклопљен и чишћен, те су се зато све регулаже на њему морале спровести почевши од центрирања објектива, постављања у меридијан, дотеривања нагиба, фокуса и прив. дневног кретања, па до прецизног утврђивања азимута, колимације, регулаже кочница, испитивања либела и микрометра. (...) Тешкоће су се појавиле код колимације, која, знатна по апсолутној вредности, засад, није могла да се анулира уобичајеним поступцима. Испитивање неједнакости микрометарског хода такође није извршено, и представља мали проблем за себе.

Тешкоћа је било и у избору звезда чијим ефемеридама располажемо. Показао се њихов број недовољан, јер су услови које треба да задовоље зенитски парови сувише уски. Због тога се морају рачунати ефемериде и оних звезда које нису ушле у први део ФКЗ каталога, који је Опсерваторија досад примила. Ово опет захтева специјално проучавање начина свођења положаја из осталих каталога на систем ФКЗ, па тек после тога организовање масовног рачуна ефемерида".

Као резултат првомајског такмичења (1945. године?), пише Шеварлић у још једном чланку, под насловом *Прва латитуда наше опсерваторије*, добили смо прву вредност за латитуду наше Опсерваторије, која је била само приближна и служила је на првом месту за задовољење научне радозналости. Потом даје и нову поузданију вредност латитуде, изведену из каснијих зенитских посматрања. Чланак закључује констатацијом да је Опсерваторија била такве судбе, да је на прву прецизну латитуду, одређену сопственим средствима, морала чекати неких четрнаест година.

Има Шеварлић и неколико чланака другачијег садржаја. Онај под насловом *Наша омладина*, су његова запажња о ратом ометеним средњошколцима, који су се за време рата "латили пушке", па су за њих сад организовани течајеви. "То није она омладина која је преовладавала у

предратно време, ни она која се за време окупације виђала по београдским улицама и приредбама, којој је на устима био само фудбал и игранка. И они су млади и весели, али су на сваком од њих озбиљне црте. Говори се о школи, о раду и напретку у њој, о раду и напретку нове земље коју су они створили.

Дисциплиновани, послушни, и до крајности бистри и трудољубиви, савлађују они с озбиљношћу и напором све што редован програм од њих тражи, и за две три године, добиће наша нова отаџбина прве кадрове школоване омладине, честите, поштене и заиста одане, на коју ће се у потпуности моћи ослонити".

Ту су још и чланци *Козерија о "возилу"*, од 29. маја 1927, у којем на сатиричан начин говори о коришћењу мањег камиона који је Опсерваторија добила за превоз запослених, али и за друге сврхе, те чланак *Још неке ниталице*, које би по њему, поводом једног првомајског такмичења, сваки "друг" себи требао да постави, у смислу, шта је до сада урадио, односно, шта би још могао да уради.

У пронађеној фасцикли и Перо Ђурковић, будући директор Опсерваторије, заступљен је са десетак прилога. За разлику од претходника, он је изгледа био више политички ангажован, тако да и један део његових чланака има такве конотације. У оном најопширнијем, под насловом *Два датума*, а поводом обележавања 20. октобра и 11. новембра, он се на две стране, са пуно цитата и парола, бави нетом завршеним ратом, новим уставом и обновом земље, величајући нови поредак, да би га завршио са препоруком: "Зато ширите свуда поклич: На изборе! У борбу за обнову благостања и бољу будућност народа! За народну демократију! За републику! Смрт фашизму - слобода народу!"

У том смислу и заносу, не треба да чуди што је Перо, са безмало 40 година живота, стигао да оде, у времену од 22. до 28. септембра 1946. године, и на изградњу пруге Брчко - Бановићи, вероватно не као онај који је радио са крампом и лопатом, дочим је за зидне новине Астрономске опсерваторије, по повратку, написао чланак *Неколико података о омладинској прузи*, у којем је дао не неколико, већ неколико десетина, по разноврсности и прецизности, просто невероватних података, као да је у питању билтен о изградњи пруге.

Како је Перо Ђурковић, видео и вредновао "нову друштвену стварност", види се и из његовог прилога за Зидне новине, под насловом *Нове могућности подизања села и просвећеност на селу*, написаног после једне његове посете, са неком радном групом, селу Божидаревац (10-так км југозападно од Барајева). Перо пише:

"24. марта о. г. имао сам срећу да будем у радној групи радника, који су посетили село Божидаревац. Овакве посете немогуће су у капиталистичким земљама и зато оне претстављају специјалну карактеристику наше нове друштвене стварности. Просветни радник, који се нађе у оваквим групама, можда ће с извесном неугодношћу осетити колико је његов рад и

продуктивност нестваран, неопипљив и далеко од продуктивности радних руку ових веселих, расположених и љубазних другова и другарица, који с толико одушевљења прилазе послу и свршавају га, који с толико љубазности прилазе другу сељаку и придобијају га. Ми просветни радници имамо приликом ових посета стварно више да научимо, него што смо у стању да дамо" (овај чланак Перо Ђурковић је написао вероватно 1946, пошто је, после повратка из заробљеништва, на Опсерваторији поново почео да ради 10. јула 1945).

Велику и суштинску разлику између старог и новог доба, Перо Ђурковић уочава и образлаже, на Зидним новинама, чланком *Помрачење месеца 19. XII 1945 и 8. I 1936*. Приликом задњег помрачења, истиче Перо, на Опсерваторији се, и поред великог снега који се топио, скупило 25 - 30 љубитеља неба, које је претходно Подружница, преко штампе, упзнала да ће за помрачење на располагању имати један инструмент за посматрање појаве и добити сва потребна стручна обавештења. Тако је и било, истиче он, и сви су били задовољни, и љубитељи неба и стручни сарадници.

Потом се у сећању враћа на помрачење из 1936. године, кад је управник (Мишковић) наредио да се стручно посматрање одржи у строго затвореном кругу Опсерваторије, без публике. Потом Перо наводи како је те вечери, с намером да посматра ову појаву, до капије Опсерваторије, по хладној кошави, "стигао један инжењер са бременитом женом у осмом месецу", али - "Вратар ломи руке и извињава се: Не можете ући. Управник наредио". Враћају се. Па закључује: "Све је несхватљиво, а помало и тужно. Данас, пред одлазак овог Управника са Опсерваторије, ставар је јасна: То је било старо, а ово је ново доба".

Отвореност Астрономске опсерваторије недељом, за посете најширих народних маса, у новој Југославији, Перо Ђурковић је истицао у још два чланка, током 1947. године. При том је упадао и у контрадикторности. Тако у једном од њих, осврћући се на предратни период, поред осталог, он каже: "Астрономска опсерваторија Универзитета, била је са својим инструментима неприступачна за најшире масе. Истина, она је била отворена једанпут недељно (дакле: исто као и после рата - прим М. Р.) за разгледавање монтираних инструмената, али "обичан" посетилац није имао права да погледа кроз огромне њене дурбине на небеска тела, да би унеколико задовољио оно природно интересовање: видети на небеским телима оно што се слободним оком и обичним инструментима не може видети".

Неслагања, односно другачијег виђења ствари, и решења бројних проблема, између управника Војислава Мишковића са једне, односно остатка колектива, којег је незванично предводио Перо Ђурковић (отуда и његово истицање своје заслуге за одлазак Мишковића са Опсерваторије) са друге стране, од оснивања Синдикалне подружнице, априла 1945. године било је све више. Наиме, Мишковић је за санирање ратних штета на Опсерваторији и њено поновно стављање у редовни рад, од надлежних власти тражио кредит, који и поред обећања није добио. Тад је, у складу са

управљачким принципима нове власти, на сцену ступила синдикална подружница, преузимајући на себе и она управљачка права, којима је до тада неприкосновено располагао управник, који се са таквом праксом, било из стручних или идеолошких разлога није могао, или није хтео, сложити, што је резултирало његовом оставком на место управника, 8. септембра 1945. године. Управо о периоду после његове оставке, вероватно крајем ове године, Перо Ђурковић је за Зидне новине написао чланак *Наши резултати*, у којем каже:

"Крајем августа наша синдикална подружница примила је на својој "седници" Осврт на рад Астрономске опсерваторије и одлучила да га поднесе Универзитету (овај документ, на 9 густо куцаних страна, под пуним насловом *Осврт на досадањи рад Астрономске опсерваторије универзитета у Београду и програм будућег рада*, нађен такође у наведеној фасцикли, биће, као предмет посебног интересовања, презентован у другом раду - прим. М. Р.) Осврт су израдили научно - стручни сарадници наше Опсерваторије. Почетком септембра, управник је поднео оставку, и од тог тренутка престао да се уопште интересује за рад на Опсерваторији. Уосталом, од ослобођења овај интерес био је сасвим мали (презентоване чињенице и документа, не говоре у прилог оваквим Периним тврдњама и закључцима; видети М. Радованац, *Развој астрономије код Срба III, Астрономска опсерваторија у Београду од 1945. до 1955. године*, стр. 55-100). Питање оставке остало је, међутим, нерешено, и тек почетком октобра стављено је у надлежност посебној комисији која ће, вероватно ускоро, донети неко решење. Али, изгледа да до данас, још ништа позитивно није урађено (оставка му је, да посетимо, усвојена 12. фебруара 1946).

Овакво стање свакако би имало тешког одраза у раду на обнови Опсерваторије, када не би постојала синдикална свест њених сарадника. Али захваљујући баш овој свесној одговорности сваког појединца за успешан рад установе, ми смо успели да посвршавамо приличан број послова.

Почевши од 8. новембра, ми смо скоро спонтано, а незванично, образовали привремени Радни савет Опсерваторије, који сачињавају сви научно-стручни сарадници, руководилац радионице и руководилац служитеља. Сви послови који су предвиђени на састанцима Савета, изведени су. Треба истаћи да је покривање куполе вел. рефрактора изведено уз сарадњу противавионског дивизиона, чији је штаб на Опсерваторији, и који је дао своја два стручњака - мајстора за покривање. Друг руководилац радионице, који је организовао овај посао и у њему најактивније учествовао (то је, подсећамо, био Љубомир Пауновић), успео је да га заврши тачно до предвиђеног рока. Обезбеђење од воде павиљона и скидање и чишћење објектива вел. рефрактора, представља исто тако успех. Чекало се годину дана на кредит, а показало се да воља и савестан рад пружају много једноставније решење.

Припреме које су учињене у меридијанској служби, служби Сунца и окултација, омогућиће нам да почетком 1946, имамо организоване следеће

службе на Опсерваторији: фотографска служба планетоида и комета, служба географске дужине и ширине, служба Сунчеве активности, служба окултација и метеоролошка служба. Ми знамо да ћемо испунити наше задатке у предвиђеним роковима и зато смо поносни нашим - седмодневкама".

Будући научни саветник Астрономске опсерваторије и њен директор, један од ретких астронома (поред Бошковића, Станојевића и Миланковића) чије име носи и једна улица у Београду, окушао се Перо и као песник. Инспирација му је био Први мај, којем је посветио једну подужу песму, коју, с обзиром да је сведок једног времена, али и партијских идеала једног од најпознатијих астронома Астрономске опсерваторије, преносимо у целости, а читаоцу препуштамо оцену, колико је овај његов излет ван астрономске струке био успешан.

ПЕСМА ПРВОМ МАЈУ

Чујете л' корак милиона
Што Земљу потреса
И нов живот буди!

То радници фабрика, поља
И масе радног света
СССР-а и Нових република,
Носећ у грудима љубав до човека,
Задојене стваралачком снагом,
Прослављају ПРВИ МАЈ.

Чујете л' шкргут милиона и мук
Што пара уши фабриканата,
Краљева челика и уља,
Не да им мира
И на рат позива, -
На рат против милиона
Из СССР-а и Нових република,
Где са црвеним барјаком на челу,
Носећ једнакост међ људима
Славе свој ПРВИ МАЈ?

То робови рада за туђина,
Профитера,
Радници, плантажери и сиротиња,
Огољени за добро
Краљева челика и уља,
Фабриканата и шпекуланата,
Стиснуте пести, а задојени
Чврстом вољом комуниста,
Славе дан наде и будуће
Једнакости међ' људима,
Славе свој ПРВИ МАЈ.

Дрхтите фабриканти!
Дрхтите краљеви челика и уља!
Дрхтите сви буржуји света!

Јер из овог шкргута и мука,
Из ових милиона,
Ново друштво се рађа
У коме нема места за израбљиваче
Туђега рада и туђих мука.
Дрхтите!

Јер сили вашој на овој планети
Ближи се крај.

Чујете л' корак милиона
Што земљу потреса и нов
И нов живот буди,
Што нас све зове
У нова прегнућа,
На рад за бољу будућност,
За ново друштво комунизма,
У ком сваки човек
Стицаће славу стваралачким радом
И кроз прегнућа
Достојна човека?

Чујте песму милиона,
Што одзвања
Из фабрика и поља,
Прослављајућ једнакост и рад,
Славећи ПРВИ МАЈ!

Првомајски егзалтиран, Перо Ђурковић је, да закључимо са његовим прилозима, написао и овај кратки чланак: "Живели наши похваљени сарадници! На дан Првог маја, празник радног народа, нека нам свима ударнички рад наших другова: Пауновић Љубомира, Краља Милана и Граовца Илије, који су похваљени од наше Подружнице, буде пример несебичног залагања у раду на обнови наше Домовине. Само масовним залагањем радника, сељака и народне интелигенције, могу се брзо залечити ране које нам је рат оставио. Живео Први мај! Живели похваљени другови!"

Поводом Периних чланака у којима се бави с проблемом посета, и у којима се залаже за што већу отвореност Опсерваторије, за посете широких народних маса, па чак и да им се омогући посматрање небеских тела на неким инструментима, дајемо осетно скраћена запажања, из којих се назире и ставови, које је по овом питању, иначе "вечном" проблему Опсерваторије, у дужем прилогу, под насловом *Једне недеље посматрано са стране*, 15. априла 1946. године изнео дотадашњи управник Опсерваторије Војислав Мишковић, а који показују другу страну медаље масовних посета. Претпостављамо да је запажања које констатује у доњим редовима, имао у времену док је био управник, да би о томе писао неки месец касније.

Он пише: "Купола Малог рефрактора отворена. Одлазим у исту и наилазим на групу љубитеља астрономије, од којих је било 7 одраслих, 6 предшколске деце и 7 од 1-4 разреда основне школе. Друг Вахе (Оскањан) је држао читаво предавање из Астрономије. Старији су посетиоци, наслоњени на зид или орман, подупрети на једној нози, а другом подвијеном и чешући штиклом зид, слушали предавача. Млађи љубитељи су седели на столу, прозору и орману и задовољно клатили ногама и штиклама гребали по доњим деловима намештаја у којима стоје помоћни инструменти, затим скакали са својих седишта и пели се на степенице, помажући се и прихватајући се за инструмент или за делове и ручице микрометра, да и они кроз микрометар осматре Сунце. Чим би који завршио посматрања, стрчао би с лествица и поново скакао на сто, одупирући се о пројекциони заклон који стоји крај стола, затим би га клатећи ноге, чешкао или се ослањао на њега.

На захтев публике прелазе сви на други инструмент. При излазу млађи љубитељи хватају и вуку конопац да отворе и затворе куполу. Овога пута и друг Вахе их је опоменуо да куполу не дирају".

Потом је иста група прешла у павиљон великог рефрактора, који је био у фази демонтажа и није био за посету и демонстрацију рада.

"Млађи љубитељи прво иду уза степенице, говорећи да су они већ више пута били, и чим су стигли на под, једна група млађих покушава да дигне цев, други вуку за конопац који виси о цеви, трећи направили обруч око цеви која је скинута са објектива, лупају ципелама те по звуку констатују да ли је објектив у цеви или је демонтиран. Друг Вахе овога пута оштро опомиње да се инструмент не сме дирати".

Следећа тачка обиласка је меридијански павиљон: "Сви љубитељи јуре унутра, уморни наслањају се на зид и настављају посао из малог рефрактора, чешкају зид петом. Уз то су се овога пута два малишана наслонила на костур покривача, и петама се одупрли о његова платна. Неки од малишана су се наслонили на стуб инструмента. Вахе љутито опомиње да не дирају инструмент, затим им прича о меридијанској служби. Старији слушају, поједини пуше и пепео отресају на под, а млађи се кошкају, хоће да се играју рата или да се у павиљону код инструмената боксују".

Изашавши из павиљона приметио је три младића који излазе из малог рефрактора и од њих сазнаје да је отворен и да у њему сад нема никога. Два мало старија дрмусају врата великог рефрактора покушавајући да уђу унутра, док један старији човек, за свој рачун, обилази геодетски павиљон. Мало даље вратар Арсић се гласно објашњавао са још неким посетиоцима који су хтели да уђу, а овај им није дао уз објашњење да су већ били у кругу Опсерваторије.

Наводећи још неке случајеве немара и неодговорности (остављање опушача у павиљонима, и разних других отпадака, уништавање парка, итд.), Мишковић закључује да је неопходно потребан договор на Опсерваторији за израду сталне изложбе за упознавање широких маса са астрономијом и Опсерваторијом, "како би смо заштитили инструменте који су намењени за један озбиљан стручан рад".

И Иван Атанасијевић (на Опсерваторији од 2. фебруара 1945), потоњи професор Универзитета и оснивач радио-астрономије у Србији, био је редован сарадник Зидних новина, са разним темама. Он је нашао за сходно да један дужи чланак посвети студентима Београдског универзитета, за које је закључио да су почев још од шестојануарске диктатуре оформили покрет, јединствен у свету, који је створио моћне економске и културне организације, тесно повезане са народом, интелектуалну авангарду у борби за слободу и просперитет народа.

У једном прилогу Атанасијевић се залагао за више стручних реферата на Опсерваторији; у другом је апеловао на нове форме окупљања, уз констатацију, да је одласком ранијег управника (односи се на Мишковића) атмосфера на Опсерваторији "прочишћена", али да и поред тога, "ми нисмо ни из далека извршили окупљање особља и становника Установе у оној мери у којој је то могућно и потребно". Јер, истиче, "окупљање ради окупљања не користи никоме и треба унапред да буде одбачено", па резигнирано закључује, да су се у том погледу досадашња постигнућа распала и да су опет на почетку.

Жалио се и на поступак једног од другова. Наиме, кад је једног понедељка ушао у собу за читање трака, затекао је машину за сабирање откривену. На њеној контролној траци, оловком, на малом папирићу било је исписано: "По свршеном послу машину треба прекрити" (ово цедуљче је узео и залепио на свој чланак за зидне новине!). Много га је засметало то што је овај "другарски" савет био упућен њему, јер је он машину случајно

заборавио прекрити. Овај гест је оценио као стару, рђаву навику, да свако брине само о свом сектору а да га за остало није брига, па апелује да се овакви односи морају искоренити, сматрајући да се и туђе грешке на установи требају исправљати.

Сматрао је за потребно да укаже и на велику практичну корист од набавке нове рачунске машине "Брунсвиг", тврди, веома корисне при редукцији часовних сигнала, а посебно при редукцији меридијанских посматрања, чиме је онима који се тиме баве, уштеђена бар половина радног времена, које су сад могли користити на друге послове. А приликом њене куповине, истиче, било је повуци-потегни уз објашњење, да она није за Опсерваторију, већ за трговачко предузеће.

Аутомобил Опсерваторије био је предмет и његове пажње. Детаљно, са пуно података, бавио се анализом потрошње горива, пређеног пута, бројем вожњи, бројем превезених путника, превезеним материјалом,... што је несумњиво захтевало добро познавање проблематике.

Атанасијевић је написао и неколицину чланака под збирним насловом *Новости из астрономског света*, које овом приликом нисмо разматрали.

На зидним новинама нашла се и једна, условно речено, карикатура, израђена оловком на једном кругу картона, промера 18 цм, у чијој је средини био један сто, на њему велика тегла, у њој вода, а на њеном дну, представљен у форми личинке, с наочарима на очима, безбрижно лежи, ко други но Иван. Округ, на маргини овог круга, на латинском језику пише: "Ivanus astronomicus mundianno dei 1946".

Са неколицином прилога у зидном новинарству, представио се и Вахе (како се потписао на неким радовима), односно, још један будући професор универзитета и директор Опсерваторије, Василије Оскањан.

У једном раду под насловом *Улога сарадње радника и интелектуалаца у новој Југославији*, Оскањан се, као што то и наслов каже, бави општом, широком темом. Улога интелектуалаца којима и сам припада, у помоћи својој Влади, сматра Оскањан, најбоље се може остварити кроз њихово интензивно залагање на послу, сарадњом на свим културним приредбама, и организовањем научних и политичких предавања за широке масе нарада.

Чланком *О кутији без листе*, Оскањан се потрудио да сарадницима објасни разлог њеног увођења у предстојеће изборе. Без обзира на то што Народном фронту није било ни на крај памети да прогласи народним непријатељима оне који не буду гласали, како се то прича, каже Василије, наша Влада је донела закон о кутији без листе. Тиме је она омогућила две ствари: прво, да избори буду у најстрожем смислу тајни; друго, да гроловска братија види, на дан 11. новембра колико је бедна, разуме се, ако је она уопште у стању да то види.

Како испунити своје обавезе према петогодишњем плану, питао се Василије Оскањан у чланку под овим насловом, мислећи првенствено на Опсерваторију. Решење је видео у уздизању нових и оспособљавању старих кадрова, којих је било недовољно. Примарним је сматрао да се студенти

астрономије што више "привежу" за Астрономску опсерваторију. Да би се то практично спровело, предлагао је да се ови студенти, по угледу на неке техничке факултете, обавезу, да бар два летња распуста у току студија, проведу на практичном раду на Астрономској опсерваторији.

Шта треба још да урадимо? - питао се Оскањан у једном мањем прилогу, констатујући да данас свако предузеће и установа украшава своје просторије разним пароллама, које, по њему, имају двоструки значај: прво, представљају извештај украс и оживљавају монотоне зидове радионица и канцеларија; и друго, што је важније, запослене стално подсећају на преузете радне задатке и доприносе одржавању радног полета, дисциплине и испуњавању обавеза. Наравно, предложио је да се нешто слично уради и на Опсерваторији, и то тако, да неко изради шаблоне од картона, а да остали помоћу тих шаблона изрежу слова за пароле, којима би украсили зидове канцеларија.

Захарије Бркић, такође касније професор Универзитета, спадао је у ону мању групу астронома, који нису били баш ради да се оглашавају у Зидним новинама, због чега су, дакако другарски, критиковани. Од три прилога којима располажемо, оним највећим, густо куцане странице А4, потрудио се да објасни у чему је значај Југословенске федерације. Федерацијом се решава питање спољне безбедности и унутрашње социјално-политичке сигурности, њоме се решава крупно национално питање које није било решено у старој централистичкој Југославији - недвосмислен је, у самом уводу Бркић. Федерација обезбеђује слободно национално иживљавање сваке поједине нације, и омогућује им слободно и независно економско и културно подизање, устврдио је Бркић. Одлуку АВНОЈ-а да се држава подели на шест федеративних јединица, сматра логички исправном и научно оправданом. Посебно се осврће на сваку од њих. За Србе, Хрвате и Словенце, истиче да још од XV века показују знаке етничке независности, својствености и политичке и државне зрелости. У Македонији, каже, живи народ, који у великој већини није ни Срби ни Бугари, већ народ који има своју историју и традицију. И Црна Гора, сматра, има засебну историјску државност, племенску особеност и представља независну етничку заједницу. Уздизање Босне и Херцеговине није резултат постојања босанског народа, већ чињеница да ту живи српски, хрватски и муслимански живаљ, тако измешан, да се у случају поделе не би могле повући јасне и објективне линије. Њеним образовањем, омогућено је, сматра Бркић, да се зратиме народи Босне и Херцеговине и да затим шире братство и јединство на остале народе и федералне јединице. Оваквим решењем закључује Бркић, решено је једно од најкрупнијих питања на Балкану.

У једном краћем стручном раду, у којем му је помгао и Оскањан, даје окултације звезда Месецом, које се виде из Београда, у јануару и фебруару 1946. године.

Осврнуо се и на једну врло ружну појаву на Астрономској опсерваторији - грабеж око поделе бонова. Уместо, каже, да се свако одлучи за ону ствар

која му највише недостаје, већина се одлучује за све артикле редом, што доводи до препирки и дискусије, те пружа врло ружну слику о нашим карактерним особинама, о нашој култури и свести.

Један од оних са највише животног и радног искуства на Астрономској опсерваторији, стеченог најпре у Болоњи а потом у Београду, био је Фран Доминко, потоњи професор Универзитета у Љубљани, па је интересантно сазнати, колико је, и шта је он написао за зидне новине. Одмах да констатујемо, у фасцикли су се нашла само три његова, иницијалима потписана чланка. У оном, вероватно првом који је написао за првомајске новине 1945, он се обраћа уреднику новина (то је тада, "као правник", иако му не наводи име, сигурно био Мирослав Ћурчић):

"Друже уредниче, позвао си ме да напишем нешто за првомајске зидне новине. Видео си да се већ дуже време нико не одазива, и као прави Шумадинац са великим политичким искуством, обратио си се понова за сарадњу у најповољнијем тренутку. Јер, ко ће да одбије, када је то за први мај? Ето и мене ту, друже Мишо. Мој одзив значи признање твојој политичкој мудрости.

Али ако си очекивао да ћу се појавити у свечаном оделу, са пригодним и пробраним речима, о значају рада, зато да би општим фразама некако сакрио ту нашу бруку и неспособност да саставимо зидне новине, морам да те молим за извињење што нећу испунити твоја очекивања.

Говорићу конкретно: ако те наше зидне новине излазе за првог маја само зато да формално испунимо обавезу, а самим тим да добијемо некакво право да продужимо са нашим спавањем, онда би боље било да те новине уопште не излазе. Знам да си и ти тог мишљења. И кад мало дубље промислим, увиђам да си мудро поступио, јер резоновао си отприлике овако: покушаћу да се људи покрену са мртве тачке, тада када им инерција, бар из спољашњих узрока, мора бити најмања; једном у кретању, неће се више лако зауставити.

Верујем да си прву рунду већ добио. А после? Чини ми се да бисмо могли зидне новине у животу (одржати) под следећим условима:

1. Зидне новине морају бити одраз стања и проблема на нашем заводу. Ниједна сугестија, предлог или критика, општије природе, не би смела да буде узета у обзир, ако се претходно не појави на зидним новинама (сем ако није стављена на дневни ред неке наше седнице).

2. Објавиће се све што буде поднето, сем ако није очигледно злонамерно, и то одмах, не чекајући идући број.

3. Ако на предлог или критику погођени не одговори у року од 5 дана, то мора учинити сам уредник. Он ће заузети став према предлогу или критици, као и према ономе који је био позван да се изјасни, а није то учинио.

4. Ни један чланак не сме да буде изложен дуже од 10 дана, па макар и табла остала празна. Та је мера потребна да би се очувала потребна свежина новина и убијала учмалост.

5. Чланци нека буду кратки, конкретни, без фраза. Рат фразама!

6. Ако табла 15 дана узастопно остаје празна, треба храбро признати, да нисмо још зрели за такав облик деловања.

Како ми је познато, у свим Подружницама наше секције са зидним новинама иде веома траљаво, сем ако се не издају у заједници са студентима. Према томе, ако будемо позитивно решили то питање, Месни одбор секција оцениће то као велики успех.

Друже уредниче, као правник знаш за све стазе, као прави Балканац знаш да се одједном нађеш с друге стране зида, а да ниси пробушио зид, нити разбио главу. Као добар фронтовац умеш да од свих стаза одабереш ону, која је главном друму најближа. Наше зидне новине су у добрим рукама. Верујем у успех".

Негде касније, Доминко је написао нови критички и саветодавни чланак, *Више ведрине и полета*, у којем каже: "У нашој подружници има у последње време неколико непријатних појава.

На састанке долази сразмерно мањи број чланова, док су још до пре неколико месеци долазили скоро сви чланови.

У дискусијама још увек учествују скоро иста лица, пет до шест. То је додуше наша стара болест. Али ћутање осталих је можда доказ да нисмо још постигли ону атмосферу непосредности и искрености, која ствара право другарство.

Другови техничари много су заузети учењем и редовним послом, а њихова јача активност у подружници била би веома корисна.

Читалачка група не ради тако редовно као раније. Али нико није покренуо дискусију по томе питању, ни они који би морали да буду по томе највише заинтересовани. Реферати се не одржавају одређеног датума, већ се стално одлажу. (...).

То је већ довољан разлог да се запитамо где леже разлози тог назадовања: код самих чланова, у управи, или у другим објективним чињеницама. (...).

Ја бих са своје стране замолио, нарочито млађе другове, да унесу више ведрине и живахности, као и више непосредности у међусобним односима. То ће аутоматски стварати атмосферу повољну за правилно постављање и решавање сваког проблема".

Трећим прилогом за зидне новине, под насловом *Добар пастир на све овце пази*, Доминко, у борби за благостање наших народа, упозорава на једног непријатеља, који, бар на први поглед, изгледа веома опасан - међународни капитал, који свог заступника има у међународној реакцији.

После детаљне елаборације овог проблема, Доминко издаје и задатке: "Градити и стварати. Придобити за нашу ствар све, или скоро све. Остварење првог циља довешће до повећања животног стандарда.

Остварење другог задатка ће у многоструку припомоћи да међународна реакција увиди како нема нигде пријатеља и сарадника за њене циљеве". Па закључује: "Добићемо тако и благостање и светски мир, а то су највиша добра што човечанство може да оствари".

Ред је да видимо шта је у то време за Зидне новине писало, како би се то данас популарно рекло, "женско перо", а то је, јасно је, Ружица Митриновић, прва, и дуго времена једина жена астроном на Астрономској опсерваторији у Београду.

Први прилог под насловом *Опсерваторија некада и сада*, написала је 1. априла 1947. године. Она пише:

"На нашој Опсерваторији од њеног оснивања до данас, није било већих измена у колегијуму (подсећамо: она је на Опсерваторији с неким прекидима од 1929. године). То је знак да они који раде, заиста раде из љубави према науци и самом институту.

Већини од нас познато је, како смо проводили некада живот на Опсерваторији. Монотонија и затегнутост, окруживала нас је. Радили смо, али у том раду нисмо осећали задовољство, већ само дужност коју смо морали да обављамо.

Међутим, сада се из основа изменила ситуација. Посматрајући своје другове, имам утисак да је све препорођено, пуно живота и елана за рад. Са радошћу одлазе они у павиљоне, који су свима приступачни. Свак је свесан своје дужности и излишно је икакво наређење.

Само другарско опхођење нове управе, довело је до новостворене ситуације у нашем заводу, који је за нас сада више него свој дом.

Враћам се у мислима прошлости:

Несмеш сам започети ниједан посао, несмеш показати никакве иницијативе - то је самовоља. И ако радиш савесно, осећаш да стално неко мотри на тебе, као да жели да те ухвати у нечему. Неповећење међу друговима, као да се каква мрежа интрига свуда разапела. А изнад свега осећање да се твој посао не цени, да се сматра скоро безначајан, исто као и сама твоја личност.

Али све је то прошло - чак се већ помало и заборавља. Остаје жеља за радом, за лепим другарским односом, тежња да се и твој труд осети у заједничком послу".

Јуна 1947, Ружица у чланку *Ишчезла корпа*, пише о једној малој непријатности. Из канцеларије јој је, вели, нестала једна "врло лепа корпа за бацање непотребне хартије и другог канцеларијског материјала", која је била "украш себе". Даље каже, ваљда знајући где је завршила, да је "та лепа корпа пала у очи, вероватно, неком великом научнику, који, да би створио свој велики научни рад, треба много да пискара док дође до резултата, те му је корпа неопходна". Жалосно је, закључује Ружица, што "наши велики људи још не познају најосновнији ред", а што се корпе тиче, резимира она на крају, да ју је затражио, она би му је дала.

Иако је још био крај августа 1947, Ружица је, у још једном чланку, на који ћемо се осврнути, упозоравала на скори долазак хладнијих дана. Било би корисно, у интересу службе као и нашег здравља, упозорава она, да се камионет за превоз особља Опсерваторије, што пре прекрије (цирадом), пре

но што наступе хладни дани, јер ће то, уверава она, мање коштати, у односу на губитак радног времена и здравља особља.

Најпознатијег мајстора Астрономске опсерваторије, иноватора Љубомира Пауновића, осим алата, привлачила је и оловка (илити писаћа машина). Бројне су његове представке, по разним питањима, упућене управнику/директору, или органима управљања. Није омануо ни кад је у питању била сарадња у Зидним новинама; један је од оних који је написао понајвише прилога.

Најпре истичемо онај, под насловом *Шта смо до сад постигли на остварењу сталне температуре у часовној кабини*, у којем читаоце новина обавештава да је током јануара (1947) израдио идејну скицу (коју даје у прилогу) терморегулатора за часовну кабину, и да је сад у механичкој радионици у току израда овог уређаја, којим ће се осигурати стална температура и влажност у часовној кабини, и тиме осигурати знатно већа тачност сатова, што ће, каже, бити један од великих корака у стабилизацији часовне службе Астрономске опсерваторије, у поратном периоду.

Да је Опсерваторија набавила један нови, веома важан уређај, читаоце обавештава у чланку *Реч две о новој пријемној станици наше Опсерваторије*. Набављен је, објашњава Пауновић, после толико година жељних ишчекивања, нов, велики, модерни пријемник за пријем и пренос на хронографе свих краткоталасних станица које емитују часовне сигнале (и даје скицу његовог изгледа), како оних са запада, све до Америке, тако и оних све до далеког истока. Верује да ће се овим уређајем отклонити многе тешкоће, које су до сада имале меридијанско - часовна служба и служба лонгитуде.

Као добар познавалац астрономске технике, а због бриге да ова не би заостајала за развојем других грана, он у чланку *Ми астрономи - реч две о изградњи телескопа од 505 цм*, Опсерваторији предлаже да у петогодишњем плану, уђе у пројекат изградње једног телескопа са огледалом од 505 цм. Реализацију ове идеје он замишља овако: "У децембру 1947 год. однети калупе снабдевене са електричним грејачима у фабрику стакла у Панчево, или неку другу, да у њих наточе истопљеног стакла. Док се стакло постепено хлади, припремити уређај за глачање. Паралелно са уређајем за глачање, припремити и цео нацрт и план за изградњу инструмената и павиљона са куполом у свим детаљима, за шта је довољно две године. У следеће три треба да изглачамо огледало, да изградимо инструмент и павиљон и монтирамо инструмент".

Сматра да астрономија, као једна од највеличанственијих наука, треба да помогне у потпуном препороду народа и да му објасни научну истину, па позива: "Ступимо смело и куражно у борбу и изградњу највећег телескопа на свету".

О аутомобилу (камионету) опсерваторије, и проблемима у вези с њим писало је више сарадника. Из оног стручног угла, огласио се и Пауновић, у чланку, *О раздрданом аутомобилу*, у којем између осталог истиче: "Задњи

леви точак обећава да једног дана слети са његове полуосовине (ово са точком нам звучи познато, као да је, колико јуче написано!), или да поломи његову полуосовину или куглични лежај, јер се прилично олабавио. Скоро половина мутера је олабавило, од цугова што везују предњи левигибањ за осовину, онај леви је много више олабавио од деснога. На мотору су нестали: филтер, поклопац више главе од мотора, који је замењен прљавим пуцвалом и који може лако да упадне међу вентиле, и да наступи ломљење. И полуга која ставља у рад пречистач зејтина, и она је по Суљиној (возач кола) теорији, боље рећи алкавости, била сувишна на мотору, па је искључена. Тако рећи, цела кола, ако се то некако не спречи, иду крупним корацима ка ивици пропасти". Даље споменутог Суљу озбиљно критикује зог небриге за кола, алкавости и површности, на шта му је, истиче, више пута скретао пажњу, али без неког резултата.

За зидне новине Пауновић је писао и о другим, разним проблемима на Опсерваторији, али и оним општим, ширим.

Чланком *P1. P2. P?*, указивао је на неправедно додељивање карти P1 и P2, различитих по вредности, приликом чега су фаворизовани поједини службеници, што је потенцирано од стране Универзитета; уместо да се деле по заслуги и ангажовању у пословима. Разматрајући последице тога, Пауновић закључује, да ни смрт ни глад не могу убити човека као неправда, па саветује: "Нека сваки руководиоца добро упамти и запише, да Установа може да цвета само тамо где има правде, а где има само мало неправде, ту не може да буде напретка, може само да се о њему прича". Те овима препоручује: "... да што пре увиде своје грешке они који греше, и да их даље не чине, јер, не признајући своју грешку, стварају међусобно трвење, које делује на напредак само као кочница. И кад човек чини грешке, има начина да постане јунак, да истини и стварности погледа у очи, па макар колико то било непријатно за њега".

Нехигијена на Установи га је много сметала, па је, каже, о томе више пута писао и дискутовао на скупу Радног савета. Без већег успеха. То га је определило да и за зидне новине напише чланак *Шта да урадимо конкретно са нашом месном хигијеном?* Констатује да хигијена даје здраве људе који стварају све друго, и да зависи од сваког појединца, а не само од оних задужених за чистоћу. Као пример одсуства хигијене на Опсерваторији, наводи отресање цигарета и бацање опушака по поду и иза радијатора, њиховог остављања на столу или инструменту, као и разних других отпадака, како по павиљонима тако и по парку. На крају закључује: "За чување здравља није довољно да сваки сам себе чува. Сваки мора да чува и околину своју. То мора да се заједнички ствара. Још једна народна: За здравље и дуг век, хигијенски живот је лек".

Анализирајући појам "шовинизам", управо под овим насловом, нашао је за сходно да истакне ружан пример и обичај код Срба, да често истичу, "ја сам Србин", или "ми смо Срби", нарочито у Шумадији, а током рата посебно

код четника, па резонује: "Мислим да је ружно без потребе истицати сувише своју нацију".

Не треба нам помоћ из вана, закључује Љубомир Пауновић, у још једном прилогу за Зидне новине, овако насловљеном, у којем лирским тоном описује један епски, кишни радни дан на градилишту на Теразијама. Његови актери су, наводи Пауновић, "дивови рада" - омладинци, ђаци, радници из фабрика, банкарски чинвници, судије, професори, директори, првоборци, ... "Чује се само бректање машина, компресора и срдаца, песма, ... и све се то слева у један јединствен тон". Па задовољно закључује: "... не треба нам помоћ из вана, нека сваки једе своју кашу како је зготовио.

Висока свест, велика воља и весеље, спречавају све болести - весело срце кудељу преде!"

Овим и ми завршавамо "испредање" садржаја, прилога Љубомира Пауновића у Зидним новинама Астрономске опсерваторије..

За разлику од Пауновића, његов први сарадник, Милан Краљ, мајстор, није био одушевљен закључцима Подружнице, да би сви требало да пишу за Зидне новине. Урадио је тек толико да се каже да је и он нешто написао.

Поводом годишњице ослобођења Београда, написао је невелики прилог - *Једна епизода из борби за ослобођење Београда*, у којем је сараднике упознао са јуначком смрћу једног црвеноармејца, који је у једној акцији, коју је Краљ посматарао, погинуо на апсурдан начин. Чуо је, каже, чак и коментар његовог саборца: "Од Стаљинграда до Београда прошао си кроз толике тешке и кржаве борбе, а овде погибе од своје бомбе (која му је, сведочи Краљ, приликом покушаја бацања, испала из руке). Несрећна судбина!"

У другом чланку, насловљеном *За разлику од старог ...*, Краљ одоцнело враћа неке старе дугове, са Опсерваторије отишлом, бившем управнику Војиславу Мишковићу (то поуздано знамо иако му не спомиње име). Констатујући да је обнова ратом разрушене Опсерваторије при крају, у склопу чега су обезбеђени и хигијенски станови за њене службенике, Краљ безмало ликује: "Пошто смо сахранили краљевину и дугогодишњом борбом извојевали Републику, сада се не може догодити да управник не одобри усељење службенику у станове зато што има велику породицу, која је побегла испред усташког ножа, да спасе голи живот. Ти и такви, треба да се поправе, да буду достојни чланови друштвене заједнице, а не да и даље злоупотребљавају своје "факултетско образовање" и свој високи положај. Они треба да просвећују широке народне масе, да би што пре обновили ратом опустошену земљу".

Стиче се утисак да је у прво време писања Новина, кад се на један легалан начин могло штошта тога критички оценити и рећи, заинтересованих за овај вид активности и прилога било више, да би с временом овај интерес, који је од појединца до појединца био различит, знатно опао.

Преузимајући у једном моменту дужност новог уредника новина, секретар Мирослав Ћурчић износи своје виђење овог проблема:

"Пре месец дана наименован сам од стране наше Подружнице за уредника зидних новина. Примајући ову дужност био сам уверен да ће посао око издавања зидних новина бити веома једноставан и лак, тим пре, што сам на сваком кораку чуо како у Подружници, тако и у самој установи, "да зидне новине треба уредно да излазе, да људи хоће да пишу, али ето треба их мало покренути", итд. Дошао сам, дакле, до закључка да су главни кривци за неуредно излагање зидних новина њени бивши уредници.

Међутим, прихватајући се овог незахвалног посла, убрзо сам увидео да су моји закључци били погрешни. Кривица за неуредно излагање зидних новина не лежи на уредницима, него на друговима сарадницима. Колико уредник има грдних невоља док некако успе да изда један број зидних новина, сматрам да нарочито не треба наглашавати. Управо, улога уредника у овом случају своди се на стално мољакање, па се најзад реше те нешто и напишу "да им се беда скине с врата", али богами има и упорних, који на сва наваљивања уредника неће ништа да напишу, па неће, заинтачили се људи, па то ти је. Једини изговор за све, јесте презаузетост. То су одговори које редовно чујем готово од свих.

Једни од оних "најпрезаузетијих", оних "који не знају где им је глава", су свакако другови Бркић (Захарије) и Краљ (Милан). (...) Друг Бркић је заузет "и дању и ноћу", како он каже. Друг Краљ ме је, каже Ђурчић, гледао са неким презривим осмехом, хтео је да ваљда каже: "хе мој бедниче, бавим се ја много паметнијим стварима него што су твоје зидне новине". (...).

"Има другова који су стални сарадници, који не дозвољавају да се око њих трчкара и мољака, него увек на време чланак напишу, и то не само један чланак, него и више".

На крају Ђурчић закључује: "Ако је тачно да зидне новине треба да буду огледало нашег унутрашњег живота и рада, то их на сваки начин треба одржати. Али одржавати их на овај начин, сматрам да је немогуће".

Један проблем на Опсерваторији Ђурчић је као секретар несумњиво могао боље да уочи од других, па га је и представио на зидним новинама, али без наслова. Писао је о примању поште која стиже на Опсерваторију. Наиме, истиче Ђурчић, пошту прима како ко стигне, односно, поштар је даје ономе кога првог сретне. Неки неодговорни примаоци пошту тада отварају, читају, неку и задржавају, па је после извесног времена достављају управи. Готово редовно се скидају марке са писама, поготову оних из иностранства.

Такође, истиче он, грешком поштара, неодговорни службеници често примају пошту која није адресована на Астрономску, већ на Метеоролошку опсерваторију и Сеизмолошки завод, тако да пролази и по више дана, пре но што се овај превид исправи, и она стигне на праву адресу. Његов предлог решења овог случаја на Опсерваторији, чинио се лако остварљив - да се задужи један службеник који ће пошту за Опсерваторију редовно примати.

Два краћа, специфична прилога у форми питалица - *Да ли знате?* (мај 1947) потписана су само са једним словом "Ћ", које једини, било у имену или

презиму има Ђурчић, па закључујемо да су несумњиво његови, иако се у једном он подсмева и самом себи. Дакле, пита он: *Да ли знате?*

- Да има другога који се у књигу долазака уписују у 6 часова, па се после тога врате и продуже спавање.

- Да се друг Пера вратио са омладинске пруге и да ће да "падне" реферат, жешћи од оног са "похода" у Божидаревац.

- Да друг Љуба у сваком цепу носи по два рачуна, и која год комисија наиђе, за сваку има по један, и да, према томе, никад није у "були".

- Да друг Васа у последње време најрадије пева песму: Љиљана платно белаше ...", а може и Биљана.

- Да је друг Пера Шпановић завео нов "систем" ноћне вратарске службе. Наиме, по његовом "систему", ноћу се не улази на капију, већ преко ограде, и да су најбољи следбеници његовог система другови Љуба и Васа.

- Да друг Ива, чак и на седницама Радног савета, не може да се "скраси" на једном месту, изговарајући се да има смирене живце.

- Да се у фијоци код "бившег" уредника зидних новина налази читаво "гробље" необјављених чланака за зидне новине. Изгледа да је друг Љуба најтеже погођен.

- Да је на једном састанку Радног савета пао предлог да је "злочин" нагонити научне раднике да "врте" машине за рачунање, већ да треба само да седе и размишљају. Мислим да не би било згорег ако би се, у прилог томе, друг Мића Арсић одредио да кува каве за другове који размишљају.

- Да постоји вероватноћа да ће друг Ива, "заливајући" саднице у парку Опсерваторије, најзад успети да поправи своју физичку кондицију.

- Да се друг "Мићула" увек разболи кад треба да напише чланак за зидне новине.

- Да је друг секретар после "страховитих" шестомесечних мука и напора, најзад успео да региструје и оспособи аутомобил за вожњу. Сада недостаје шофер и још неке ситнице. Значи, има изгледа да ће кола почети са радом до 1. јануара 1948. године .

Остало је још да видимо шта је о атмосфери на Опсерваторији, ових поратних година, у три сачувана прилога, написао стручни сарадник Опсерваторије Милан Симић.

Којекакве, разне проблеме, он је описао из другог угла, бојећи их тоновима хумора, сатире, ироније, ... при том не штедећи ни себе.

У прилогу *Наш колектив*, из августа 1947. године, он даје, како каже, две приче. У првој казује како се одлучује на Опсерваторији: "Имамо ми и Радни савет и Стручни савет и Управу Опсерваторије и Управу синдикалне подружнице и разне комисије, али све наше проблеме решавамо по канцеларијама, где има бар по два човека. Научио нас је наш Васа "очи и уши Опсерваторије", наш душебрижник, како се дискутује. Подвикни што можеш више и успех је сигуран. Зашто губити време на тим разним седницама кад на њих и иначе слабо ко долази, иако се закажу на неколико дана раније. Ако неко и дође, он гледа да што пре оде по неком другом

послу. Тако је наш душебрижник све лепо преваспитао и сада посматра са задовољством свој успех. Лош је себи ставио у задатак да нас у току ове године научи да оперишемо са његовим аргуменом - песницом. (...) За будуће дискусије припремајте физичку кондицију. Васа већ сада скицира извештај надлежнима да је у оснивању физкултурна секција племенитог спорта - бокс".

Прича друга: "Био некада један опсерватор који је био индискретан према планетоидима. Он их је не само откривао, већ ишао и даље, па је њихове шетње по свемиру прорачунавао и пратио. (...) Тактичан, стрпљив, скроман, вредан, педантан и миран. Данас се он потписује испод печата на коме пише: Управник Астрономске опсерваторије (Протић). Али од његових старих особина неке су исчезле. Да ли је за то крив печат или Васино преваспитавање, не знам. Често се љути, а реч аутомобил га нервира. Незнајући за то, поменух му једном приликом ту фамозну реч и тада настаде вика и на мене. (...) Но, паде ми на памет спасоносна идеја, наиме Васино васпитање, па дрекнем и ја. Дивота. Срећа што смо ван вароши. Он је сада и члан наше славне научничке "петорке", па и он гледа на осталу ситнурију са висине. Али не сме да се замери само металцима, јер су они сада на цени, па их равна са "петорком". (...) Ја заврших, а како ћу да прођем, што сам се дрзнуо да дирнем управника и душебрижника Васу, видећете 1. августа, кад буде готова систематизација".

У другом чланку за Зидне новине Симић "слика" атмосферу са једе седнице посвећене систематизацији:

" Протић отвара седницу и пре преласка на дневни ред, саопштава да су наших пет научних радника добили додатак (славна "петорка"). Сви су расположени, а нарочито "петорка". Затим Протић објашњава и образлаже предлог систематизације. Узима реч друг Доминко: Ја другови сматрам, да сви ми који имамо факултет, пре свега треба из принципа да тражимо већи научни додатак, принципијелно треба мање радити а више размишљати. Мишин предлог да се уз размишљање попије и нека кава, ја у принципу прихватам. Ми ћемо једнога дана размишљањем запањити цео свет. Калкулатори, опсерватори, секретари, та ситна боранија нека окреће машину и нека не мисли ништа. Није им ни потребно, јер нас они никад не могу достићи. Па зашто предвиђати систематизацијом њихово напредовање. Факултет, докторат другови, то је важно.

Друг Ива шета, пуши, седа и разговара, црта или пише, подиже или спушта ногавице, преврће књиге, везује пертле, чита нешто, брише наочаре, једном речи, сталожен човек. Добија реч и каже: Друг Доминко је рекао једну велику истину. Он је рекао, (пита онога до себе, шта је рекао), уосталом сасвим је свеједно шта је рекао, у праву је. Нећу да вам набрајам аргументе јер сматрам да су излишни. Док напротив, све што је друг Протић казао, или има намеру да каже, није тачно. Он и не слуги да се у мени крије велики таленат. То је наслеђе, јер је неки мој деда, био познати физичар.

Васа раздрљених груди и уздигнуте песнице виче на сва уста: Другови, дисциплине мора да буде, не сме се звиждати, певати и разговарати по ходницима и канцеларијама. Ја ћу вас научити реду, све бих ја научнике смрвио једним ударцем. Ништа они не знају. Једнога дана ћу ја све њихове тезе оборити. Систематизација, научни додатак, плате, све су то тричарије. Ако неко западне у тежи положај, или му се не свиђа храна у мензи, нека иде код тате и маме. Они ће га извадити. Видите ли овај аргумент (показује песницу), овим ћу вам све доказати. Знам ја да вас треба убеђивати, убеђивати и убеђивати. Гледајући га, човек стиче утисак да је Дарвинова теорија апсолутно тачна".

Ведрију страну проблема камионета и вожње на Опсерваторији, у трећем чланку, *Аутомобилска грозница*, Симић је овако представио:

"- Управник Протић: Да, морамо сочинити ред вожње, али шта ћу ја кад ме хитно позову у град, а по реду вожње, нема вожње.

- Доминко: Чакај Вера, ауто је ту, а ја још нисам спреман. Ах, сакраментски, кад морам у 9 на посао. Још су људи некултурни и без принципа.

- Ђурковић: Моја је заслуга што је Мишковић отишао, ја имам право на употребу аутомобила по својој вољи. Уосталом, то је по закону, простудираћу га зато са Војом Лукићем.

- Оскањан: Ми Азијати смо јако паметни и развијени људи. Нећу да се возим аутомобилом, јер ће људи мислити да сам слаб човек.

- Пауновић, Љ.: Још сам се требао опирати за шофирање. Нека моле. Зашто једанпут не увиде да без мене на Опсерваторији ништа не може да се уради, набави или уништи.

- Ћурчић: Све се мислим куда ће му бити "маршута". Ако погоди поред моје куће, дивота. Само, да ли ће стати моје ноге у то камионче.

- Симић: Како ће моја другарица да се повезе, кад је носивост камиона свега 1 тона.

- Арсић: Гунђа, опет све по старом. Господа ће да се вози а ја и моји синови ићи ћемо пешке. Дали ми фрај само одело и ципеле, а бунду и чизме не дају. Зар је то правда? Ми служитељи ...

- Шпиро: Додаје из баса: Јес, тако је, има човек право.

- Илија: Ћути и смешка се. По изразу му видим да се слаже са њима.

- Ружица (Митриновић): Тако ми добро стоје панталоне и сви се окрећу за мном, а нарочито када грациозно - паднем. Па ипак, волим аутомобил.

- Шеварлић: Глади место где треба да су му бркови, шеретски се смеје и говори: Моја аутомобилска фирма је у своје време пропала. Не дај боже, да ова пође истим путем.

- Харамбашић: Фино, кад се очистим испеглам и дотерам ићи ћу аутомобилом на састанак, па кад овако нагиздан треснем поздрав по војнички, их што ћу да будем лаф.

- Враговић: Ожеднео сам, где је тај ауто да ме одвезе до бирцуза. Зар мене не може, старог аутомобилисту, имам Р1 карту ...

- Бркић: Муњу вам вашу, пожурите се са тим аутомобилом, ослабих идући пешке.

- Краљ: Ауто није за фукару. Он је за Краља Милана. Али чекајте другови, записник не ваља, радно време ... их, још сам нешто хтео да критикујем.

- Ива: Камион! ... да, фале ми крвна зрнца!... Слаба физичка кондиција! ... Без камиона се не може бити научник - физичар".

Међу пронађеним чланцима за Зидне новине Астрономске опсерваторије, нашле су се, поред оне споменуте, која се односи на Ивана Атанасијевића, још две карикатуре, које су биле изложене. Ни за једну ни другу не знамо ко су им аутори. На једној (цртаној оловком) верујемо да је представљен секретар Мирослав Ђурчић, с обзиром да на питање саговорнице, одакле је, одговара "из Крагујевац", а приказан је као веома висок, са дугим ногама (био је висок 187 цм), са три ћурке на рамену које се питају ком би управнику радије да припадну: старом, новом, односно оном који има највише изгледа да то постигне.

Друга карикатура (рађена тушем), сматрамо, представља Василија Оскањана, у типичној пози гестикулације с подигнутим рукама, у оделу, кратких ногу, велике главе са густом црном косом, густим обрвама и ниским челом, уз кога је текст: "Неко је видео једну пегу мање на Сунцу".

ON THE WALL NEWSPAPER OF BELGRADE ASTRONOMICAL OBSERVATORY AND THEIR CONTRIBUTORS

One minor activity that took place at the Astronomical Observatory in the period of a few years after World War II, is the subject of this paper. It is a wall newspaper, which is in line with the trend then, written and edited by the staff of the Institution. Since the actors of this specific activity – enabling to them some more freedom to express opinions and attitudes - are prominent astronomers and other staff of Observatory, it is interesting to see about what what and how they have written